

“Donelaičio kodas” - aktualus ir po trijų šimtų metų

Lina BACEVIČIŪTĖ

Literatūros klasiko Kristijono Donelaičio jubiliejiniai metai baigiasi, bet jo saulėlė nenusirita. Prieš tris šimtus metų jo pradėta grožinės literatūros vaga, šiandien vis dar derlinga gėrybių, - poema “Metai” yra ne tik lietuvių grožinės literatūros pamatinis akmuo, bet ir savotiškas mūsų tautos savasties paliudijimas. Lapkričio 7 dieną Šakių viešojoje bibliotekoje buvo sudėlioti baigiamieji K.Donelaičio metų štrichai, kuriuos savo pamąstymais, išvalgomis praturtino garbūs prelegantai - profesorai Viktorija Daujotytė ir Domas Kaunas bei Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios vyskupas dr. Mindaugas Sabutis.

“Susigrąžinome Donelaitį? Nejaugi jis buvo išėjęs?”

Šie klausimai renginio pavadinime tikriausiai buvo savotiška provokacija baigiamajai jubiliejinė K.Donelaičio metų diskusijai. Visi žinome jo poemą “Metai”, o dažnas galėtų netgi pacituoti keletą eilučių, atmintinai išmokyti dar mokykliniame suole. Deja, vadovėlyje šis į literatūros aukso fondą įrašytas ir daugiau nei į dvi dešimtis užsienio kalbų išverstas kūrinys ne iš karto pasirodo patrauklus: varganas kaimas, žmonės be vilties, purvas ir gal tik aprašyti gamtoje vykstantys procesai švelnina niūrastį. Žinoma, mokytojas tuomet paaiškino, kas yra hegzametras, kuo jis ypatingas, paanalizavo keletą scenų, ir jaunam žmogui K.Donelaitis kaip kunigas, kaip įvairialypis asmenybė liko neatrasta. Bet kai atsiranda nors ir nedidelė gyvenimo patirtis, K.Donelaičio “Metų” scenose pradėdi matyti save, suprasti, kokios vertybės buvo svarbios literatūros klasikui. Todėl norintiems pažinti K.Donelaitį, suprasti, ar jis buvo išėjęs ir vėl sugrįžo, ar vis dėlto visus tuos tris šimtus metų žingsniavo greita, patartina kuo dažniau pasikaityti “Metus”.

Būtent tą sėkmingai tiek praėjusių penktadienį bibliotekoje, tiek minint Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną Prezidentūroje darė “Žiburio” gimnazistai, pristatę literatūrinę kompoziciją “Donelaičio pamokos”, kurią režisierė Vilija Meškaitienė parengė pagal K.Donelaičio “Metus”.

Laisvas prieš Dievą

Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios vyskupas dr. Mindaugas Sabutis į K.Donelaitį renginio dalyviams pirmiausia siūlė pažvelgti ne kaip į rašytoją, bet kaip į atsidavusį krikščionį, kunigą, o tik po to - liutvininką: “Jis buvo laisvas tikintis žmogus tarp pasaulietinės tvarkos pavergtų, bet prieš Dievą laisvų, tikinčių žmonių”. Vyskupas priminė didžiojo klasiko gyvenimo sąlygas: labai išsilavi-

Ratas - viso gyvenimo ir pačios “Metų” poemos esminis simbolis, gal todėl ir “Donelaičio pamokos” - literatūrinė gimnazistų kompozicija - taigi tiek Šakių viešosios bibliotekos salėje, tiek Prezidentūroje.

neš, įvairiausiškai talentingas žmogus pateko į tamsią, beviltišką, krikščionišku požiūriu dažnai braškančią aplinką. “Variantai tokiu atveju gali būti du - arba susitapatinti su aplinkiniais, arba pasikliauti kunigo pašaukimu ir su šviesa eiti į skurdą, visu rimtumu kalbėti apie krikščioniškąsias tiesas”, - kalbėjo M.Sabutis. K.Donelaitis įšventinimo į kuningą dieną yra užrašęs taiklius maldos žodžius: “Dieve, aš esu ir ganytojas, ir ganomasis”, kurie atspindi žmogaus pasirinkimą būti laisvu prieš Dievą nepaisant visų išorinių veiksnių. Evangelikų liuteronų bažnyčios vyskupas K.Donelaitį apskritai siūlo laikyti pavyzdžiu šių dienų lietuviams, nevengiantiems paburbėti dėl planus griauančių neva netinkamų aplinkybių. Žmogaus pašaukimas šiame gyvenime yra svarbiausias dalykas: ten, kur Dievas tave nuveda, jis turi išsipildyti. K.Donelaitis yra gyvas to liudijimas. Iš savo kaimo, kur gyvena gana izoliuotą gyvenimą, jis retai išvykdavo, bet niekada nesigrauzė ir nesiskundė, o tvirtai stovėjo ant kojų, stengdamasis netapti aplinkybių auka, o pats kurti aplinkybes. Galbūt dėl tokio inovatyvaus mąstymo, pastebi M.Sabutis, prieš šimtus metų parašyti K.Donelaičio tekstai yra vis dar aktualūs mums, XXI amžiaus lietuviams.

“Metų” ratas: nuo stebuklo iki vargo

Vilniaus universiteto profesorė, literatūros kritikė Viktorija Daujotytė iškart šakiečiams prisipažino, kad, prieš atvykdamas į Šakius, ji ruošė vieną pranešimą, bet tik atvykusi suprato, jog dalinsis visai kitomis nei planavo išvalgomis apie K.Donelaitį. Pirmiausia profesorė pasidžiaugė, kad literatūrinėje gimnazistų kompozicijoje išvydo ratą: “Jaučiu, kad čia, kaip niekur kitur, yra pajautas K.Donelaičio ratas. Juk ratas yra esminis “Metų” ir gyvenimo simbolis. Taip sukasi gyvenimas - pavasarius veja

“Jis buvo laisvas tikintis žmogus tarp pasaulietinės tvarkos pavergtų, bet prieš Dievą laisvų tikinčių žmonių”, - didįjį klasiką apibūdino Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios vyskupas Mindaugas Sabutis.

Tolmino žemė, sako profesorė Viktorija Daujotytė, yra tas pasaulio centras, iš kurio K.Donelaitis kreipiasi į žmones, kalba su jais ir apie juos, kalbasi su savimi ir su Dievu.

vasaros, begalinis rato sukimas iš sakinio į sakinį, iš frazės į frazę...” Profesorė sako tarsi renginti vaizdinį, kaip K.Donelaitis - aistringas sodininkas - vaikšto savo sode, giliai viduje jausdamas, kad tas sakinio ritmas, savitiškas sakinio ritimas, yra artimas Antikai. Būtent taip, anot V.Daujotytės, greičiausiai ir gimė hegzametrai - kirčiuotų ir nekirciuotų skiemėnų dėmė, kurioje girdisi mūsų krašto vėjai, balsai, lietaus teškėjimas ir medžių šnarsys: “Esu tikra, kad tuomet K.Donelaitis buvo išiktas Stebuklo. Kažkokių naujaitumo, kuris kyla iš galimybių per gamtą ir kalbą atskleisti gyvenimą”. Profesorė pritarė vyskupui, kad tokie pajautimai gali aplankyti tik tikintį žmogų. Apskritai, pasak profesorės, K.Donelaitį geriausiai apibūdina Martino Liuterio žodžiai: “Štai čia aš stoviu, aš negaliu kitaip”. Stovėjimo vieta - Tolmino žemė - ir yra pasaulio centras, ir iš to pasaulio centro K.Donelaitis kreipiasi į žmones, kalba su jais ir apie juos, kalbasi su savimi ir su Dievu. “Ir kalbasi taip, tarsi tas viskas būtų vienis”, - priduria V.Daujotytė. Ji sako, kad “Metus” vis dėlto reikėtų suvokti dvejopai: poema yra tarsi savo prigimtosios, baltiškosios ir lietuviškosios kultūros viena didžiųjų pradžių, o kita vertus, ji yra krikščioniškosios kultūros bei pasaulėjautos kūrinys. K.Donelaičio balsas buvo ypač svarbus kaip lietuviškosios sa-

vasties ir kultūrinės tapatybės liudijimas, o “Metų” kalba saugojo nuo užmaršties ir neleido išnykti. Nepaisant to, kad poemos pabaiga skamba kaip liūdna pranašystė, o paskutinis “Metų” žodis yra “vargsim”, profesorė siūlo nenusiminti - juk vargti savo žemėje nesunku, o žemės darbai gali teikti netgi savotišką paguodą.

K.Donelaitis turi daug paslapčių

Norint suprasti K.Donelaitį, kalbėti apie jį, sako Lietuvos knygotyrininkas, bibliofilas, edukologas Domas Kaunas, būtina reikia nuvažiuoti į Mažąją Lietuvą, apsilankyti Lazdynėliuose, Tolminkiemyje, Gumbinėje: “Juk Tolminkiemis nuo jūsų tik per paukščio skrydį”. Literatūros klasikas, pasak profesoriaus, turėjo daug paslapčių, kurias lėmė tiek laikmetis, o ir pats iš esmės buvo gana mįslingas žmogus: “Jis turėjo žoną, bet apie ją nekalbėjo, jis ją mylėjo, bet apie tai tylėjo, jis kūrė poeziją, bet jos neviešino”. Kada buvo atrastas K.Donelaitis toks, kokį jį dabar pažįstame? Profesorius įsitikinęs, kad ne Tolminkiemio laikais, o palaiptinui - pirmiausia atrandant jo portretą, kūrybą, po to vis gausėjantį dokumentinio paveldo lobyną.

Kristijonui Donelaičiui labai pasisekė, kad jo kūryba nebuvo išleista jam gyvam esant, teigia Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto profesorius Domas Kaunas. Pasak jo, 1818 metais Karaliaučiaus universiteto profesorius Liudviko

Knygotyrininkas, bibliofilas, Mezosios Lietuvos raštijos ir knygos tyrinėtojas profesorius Domas Kaunas šakiečiams rodė Donelaičio laikų knygos pavyzdį. Ją užsolidžią sumą jis įsigijo internetiniame aukcione.

Rėzos paskelbta K.Donelaičio knyga “Metai” buvo mokslinė publikacija, kuri pateko į rankas tiems, kurie galėjo suprasti, kokio masto poetas prabilo. “Intelektualusis pasaulis gavo Donelaitį, ėmė juo domėtis, pasipylė labai palankios recenzijos. Esminis žodis, kuris buvo pasakytas - “šedevras”, - sakė D.Kaunas. Šiuo metu poema išversta į 23 kalbas, visai neseniai - ir į italų kalbą, o UNESCO nutarimu 1977m. poema buvo įtraukta į Europos literatūros šedevrų biblioteką. V.Daujotytė komentuoja, kad toks įvykis, kai ne tik patys kažkuo didžiuojames, bet esame pamatomi ir iš šalies bei įvertinami pasaulyje, yra gana retas.

K.Donelaitis, kaip ir jo “Metai”, yra daugiaplanis žmogus, turėjęs aibę iš pirmo žvilgsnio sunkiai suderinamų savybių ir pomėgių. “Pasakyti apie jį, kad jis buvo tik liuteronų kunigas, sukūręs į literatūros aukso fondą rašytą poemą ir šešias pasakėčias, būtų tas pats, kas apie šį žmogų nepasakyti nieko. Tai buvo ypatingo talento asmenybė, ypač stebinti savo įvairiapusiškumu”, - įsitikinęs D.Kaunas. Pasirodo, jis buvo poliglotas - knygas gebėjo skaityti ne tik gimtąja kalba, bet ir lotynų, hebrajų, prancūzų, vokiečių bei senovės graikų kalbomis, išradėjas - jo rankose atgimdavo vargonai, termometrai, barometrai, laikrodžiai. Šį žmogų domino ir kiti technikos išradimai, tyrinėjimai - tiek makroskopiniai, tiek kosmosas.

Todėl K.Donelaitį literatūrologai linkę vadinti fenomenu, savo laikmetį pranokusia asmenybe. Tam tikras “Donelaičio kodas”, užšifruotas “Metuose”, atrodo, suveikia ir dabar, kai ištinka negegurmai arba gresia prarasti savo tapatybę. Amžinatislį Marcelijus Martinaitis yra pasakęs, kad “žemė ta pati, medžiai tie patys, poemos tekstas vis tas patys, tik mes, žmonės, vis kitokie, tai ir turime “Metus” perskaityti vis iš naujo”.

O fantazuoti, koks gi didysis klasikas buvo namuose, asmeniniuose santykiuose, šakiečiai vakare kultūros centre galėjo stebėdami aktorius Rolando Kazlo režisuotą fantaziją - spektaklį “Ne pagal iso pasaulio madą”. Viešai duodamas interviu R.Kaunas prisipažino, kad daugelis žmonių bijo sau prisipažinti, kad iki K.Donelaičio dar “nepriaugo”, o gal net ir per visą gyvenimą nepriaugs...